

ILZENBERGO DVARO PARKO (ROKIŠKIO RAJONAS) DENDROLOGINIS IR KRAŠTOVAIZDINIS ĮVERTINIMAS

Laimutis Januškevičius

*Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakultetas
Studentų g. 48, 51367 Kaunas, tel.: 8 37 451546, el. paštas: laimis_jan@yahoo.com;*

*Kauno kolegijos Kraštotvarkos fakultetas
Mokslo g. 2, 53313 Mastaičiai, Kauno raj., tel.: 8698 73718, el. paštas: laimis_jan@yahoo.com*

Recenzentė dr. Valerija Baronienė, Dubravos eksperimentinė mokomoji urėdija

Anotacija

Mišraus plano Ilzenbergo dvaro parkas buvo įkurtas XIX a. antroje pusėje vaizdingoje, raiškaus reljefo vietoje, šalia Ilgio ir Apvalasų ežerų. Parko autochtoninę dendroflorą sudaro 24 medžių ir krūmų rūšys: medžiai – 14, krūmai – 10. Introdukuotai dendroflorai priklauso 17 rūšių ir formų – *Pinophyta* – 5, *Magnoliophyta* – 12. Renovuojant parką jo introdukuotą dendroflorą siūlome papildyti 42 dekoratyvinių sumedėjusių augalų rūšimis ir kultivarais (*Pinophyta* – 7, *Magnoliophyta* – 35). Parenkant parko papildymui siūlomas egzotines rūšis, buvo atsižvelgta į šalies dvarų parkuose auginamų introdukuotų medžių ir krūmų asortimentą. Renovuojant ir tvarkant atskirus parko infrastruktūros elementus, turėtų būti atsižvelgiama tiek į buvusį (pirminį) parko vaizdą, tiek ir į vienokius ar kitokius pasikeitimus, atsiradusius dvaro sodyboje renovacijos eigoje.

Reikšminiai žodžiai: Ilzenbergo dvaro parkas, kraštovaizdinis įvertinimas, introdukcija.

Įvadas

Dendrologinių tyrimų duomenimis šiandien mūsų šalies dekoratyviniuose želdynuose (botanikos soduose ir arboretumuose, individualiose dendrologinėse kolekcijose, senuose, tarpukario ir pokario metų parkuose bei miestų ir gyvenviečių želdynuose) auginama per 3000 introdukuotų (svetimžemių) sumedėjusių augalų rūšių ir formų (Januškevičius, Baronienė, Liagienė, 2006). Daugiausiai egzotinių medžių ir krūmų sukaupta šalies botanikos sodų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių) ir arboretumų kolekcijose ir ekspozicijose. Vien Vilniaus universiteto botanikos sode auginama per 2000 svetimžemių sumedėjusių augalų rūšių ir formų. Apie 1000 egzotinių medžių ir krūmų taksonų sukaupia VDU Kauno botanikos sode, ne ką mažiau – Dubravos mokomosios urėdijos arboretume, sparčiai auga Klaipėdos ir Šiaulių universitetų arboretumų kolekcijos. Šių mokslinių įstaigų dendrologinėse kolekcijose auginama beveik du trečdaliai viso šalies introdukuotos dendrofloros genofondo. Daug vertingų tiek dekoratyviniu, tiek moksliniu požiūriu sumedėjusių augalų auginama gausiose po visą šalį išsibarsčiusiose individualiose dendrologinėse kolekcijose. Tačiau vertingiausi egzotiniai medžiai auga senuose dvarų parkuose. Šie augalai sėkmingai išlaikė visus ilgų dešimtmečių ir netgi šimtmečių išbandymus ir sudaro bene vertingiausią šalies introdukuotos dendrofloros genofondo dalį. Daugelis parkuose augančių egzotinių augalų yra išpūdingų matmenų, žydi, dera ir yra puiki motininė bazė tolimesniam šių augalų dauginimui ir auginimui mūsų želdynuose. Gražų foną egzotiniams medžiams ir krūmams senuose parkuose sudaro vietinė dendroflora ir gražiai suformuotos erdvės. Daugelis šių parkų atlieka ne tik rekreacinę, bet ir švietėjišką – mokomąją funkciją. Juose lankosi moksleiviai, universitetų botaninės – architektūrinės krypties studijų studentai, norėdami susipažinti su sumedėjusių augalų

įvairove, kraštovaizdžio architektūros principais bei jų pritaikymu želdynuose. Šio darbo tikslas – atlikti Ilzenbergo dvaro parko dendrologinį ir kraštovaizdinį įvertinimą, pateikiant konkrečius pasiūlymus dėl tolimesnio šio parko tvarkymo, jo infrastruktūros atnaujinimo bei papildymo egzotiniais medžiais bei krūmais.

Metodika (metodai)

Atliekant parko dendrologinius tyrimus buvo vertinami šie rodikliai: parko būklė, žaliąjį karkasą sudarančių vietinių medžių ir krūmų rūšinė sudėtis, introdukuotų (svetimžemių) medžių ir krūmų inventorizaciniai duomenys ir ypač vertingų (įspūdingų matmenų) vietinių medžių taksaciniai rodikliai (aukštis, skersmuo ir būklė). Svetimžemiams medžiams ir krūmams buvo registruojami šie duomenys: augalų sisteminė priklausomybė, augalų aukštis (m), medžių kamienų skersmuo (cm) krūtinės aukštyje (1,3 m), augalų žydėjimo ir derėjimo laipsnis ir būklė.

Augalų sisteminė priklausomybė (rūšinė sudėtis) buvo įvertinta ir patikslinta remiantis tyrimų duomenimis bei literatūriniais šaltiniais (Griffiths, 1997; Januškevičius, 1985; Krüssmann, 1976, 1977, 1978, 1983). Augalų aukštis buvo matuojamas Bliumės-Leiso aukštimačiu (medžiams) arba matavimo lazda (krūmams), o medžių kamieno skersmuo – žerglėmis, kurių padalos vertė 2 cm..

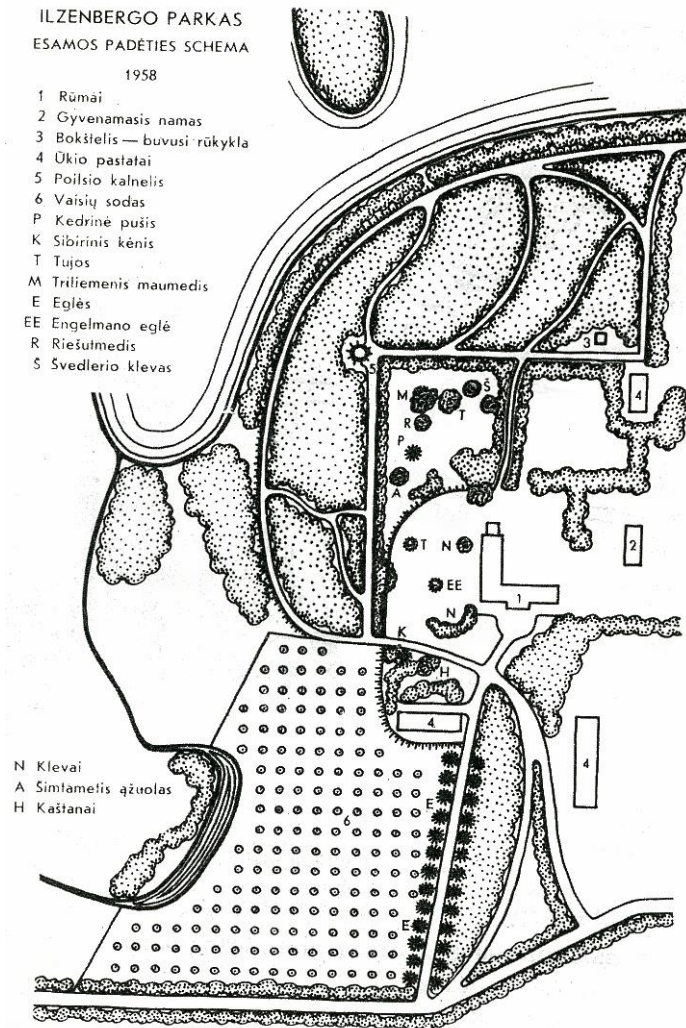
Augalų žydėjimas ir derėjimas įvertintas vizualiniu būdu (reikalui esant, buvo naudojami žiūronai) pagal 4 balų skalę: 0 – augalas nežydi ir nedera; 1 – silpnai žydi ir dera (išsiskleidžia tik pavieniai žiedai, subręsta pavieniai vaisiai); 2 – vidutiniškai žydi ir dera (išsiskleidžia apie 50 % žiedų, subręsta apie 50 % vaisių, lyginant su gausiu vieno ar kito augalų taksono žydėjimu ar derėjimu); 3 – gausiai žydi ir dera (Januškevičius, Baronienė, Liagienė, 2006).

Augalų būklė buvo vertinama vizualiai pagal 3 balų skalę: 1 – gera būklė (augalas gerai išsivystęs, sveikai atrodo, gerai išsivystę ūgliai, pumpurai ir lapai, gausiai žydi ir dera); 2 – vidutinė būklė (bendras augalo išsivystymas pastebimai silpnesnis, mažesnis ūglių prieaugis ir apsilapojimas, silpniau žydi ir dera); 3 – bloga būklė (augalas aiškiai nusilpęs, nežymus ūglių prieaugis, retesnė lapija, pastebimi ligų, kenkėjų ir mechaniniai pažeidimai, augalas silpnai žydi ir dera arba nedera išvis) (Januškevičius, Baronienė, Liagienė, 2006).

Rezultatai

Bendroji parko apžvalga. Iki šių dienų išlikusį Ilzenbergo dvarą XIX a. įkūrė vokiečių kilmės Rusijos inžinierius N. N. Fuchsas, vadovavęs Maskvos – Peterburgo geležinkelio tiesimui. Jis šalia Juodupės nupirko žemės ir pastatė rūmus. Dvarą pavadino žmonos Ilzės vardu – Ilzenbergu (Ilzės kalnu). Vėliau dvarą valdė Dimšos. Pokario metais dvarvietė priklausė Panevėžio „Ekrano“ gamyklai ir buvo gana neblogai tvarkoma ir prižiūrima (Januškevičius, 2004). Atgimimo metais dvarvietė atiteko Juodupės seniūnijai ir ilgainiui buvo gerokai apleista. Kiek vėliau dvaro sodyba su parku buvo privatizuoti. Šiandieniniai dvarvietės šeimininkai – UAB „Ilzenbergo dvaras“.

Mišraus plano Ilzenbergo dvaro parkas buvo įkurtas XIX a. antroje pusėje vaizdingoje, raiškaus reljefo vietoje, šalia Ilgio ir Apvalasų ežerų. Jį sudaro dvi dalys – palyginti taisyklinga stačiakampio formos teritorija šalia rūmų, apribota mažalapių liepų eilėmis ir peizažiškai išsidėsčiusiais vietinių ir introdukuotų medžių rūšių želdiniais ir natūralaus miško tipo želdiniais, augantys šlaite, besileidžiančiame link Ilgio ežero pakrantės (1 pav.) (Tauras, 1980). Parke dominavo peizažinė takų sistema, išskyrus du tiesius, takus rūmų teritorijoje, šalia mažalapės liepos eilių, kurių sankirtoje buvo įrengta neaukšta apžvalgos kalvelė. Pietvakariniame dvaro sodybos kampe vešėjo gana didelis vaismedžių sodas. Nuo šalia esančio gruntinio kelio rūmus buvo galima pasiekti pro ūkinius pastatus vingiuojančiu keliuku arba kiek aukščiau, šalia sodo, esančia siaura, tiesia alėja (1 pav.).

1 pav. Ilzenbergo parko schema (Tauras, 1980)

Puikų natūralų foną parkui sudaro vaizdingi Ilgio ir Apvalasų ežerai ir raiškus, puošniais šlaitais ir terasomis nuo rūmų link parko periferijos besileidžiantis reljefas. Parko medynuose ir medžių grupėse vyrauja mažalapė liepa, paprastasis klevas, paprastasis uosis, ąžuolas, kalninė guoba, paprastoji ieva, su didesne ar mažesne atskirose parko dalyse karpotojo ir plaukuotojo beržų, drebulės, paprastojo šermukšnio, juodalksnio ir paprastosios eglės priemaiša. Iš krūmų paminėtini paprastasis sausmedis, paprastasis lazdynas, europinis ir karpotasis ožekšniai, kalninis serbentas. Parko introdukuotai dendroflorai priklauso 17 rūšių ir formų: europinis maumedis (*Larix decidua* Mill.), Engelmano eglė (*Picea engelmannii* Parry ex Engelm.), vakarinė tuja (*Thuja occidentalis* L.), paprastojo klevo Švedlerio forma (*Acer platanoides* ‘Schwedleri’, paprastasis kaštonas (*Aesculus hippocastanum* L.), paprastoji karagana (*Caragana arborescens* Lam.), trešnė (*Cerasus avium* (L.) Moench), darželinis jazminas (*Philadelphus coronarius* L.) ir kt. ... (Januškevičius, 2004). Įdomu pažymėti, kad kai kurios parke augančios svetimžemės rūšys, kaip antai šermukšniapė lanksvūnė (*Sorbaria sorbifolia* (L.) A. Braun.), juoduogis šeivamedis (*Sambucus nigra* L.), paprastosios alyvos (*Syringa vulgaris* L.), pilkoji ir lauralapė tuopos (*Populus x canescens* (Ait.) Sm., *Populus laurifolia* Ledeb.) parke linkę sulaukėti. To priežastis – buvusi bloga parko priežiūra arba, tiksliau, visiškas jos nebuvimas. Svetimžemės rūšys, paliktos likimo valiai, bando savarankiškai konkuruoti su vietine dendroflora ir, pagal galimybes, stengiasi įsigalėti joms palankesnėse ekologinėse nišose. Taip apleistuose parkuose pasireiškia introdukuotų medžių ir krūmų natūralizacija (sulaukėjimas) (Januškevičius, Baronienė, Liagienė, 2006).

Parko būklė. Pokario metais dvaro sodyba ir parkas buvo gana gerai tvarkomi ir prižiūrimi. Tuo rūpinosi tuometiniai dvaro sodybos šeimininkai – Panevėžio „Ekran“ gamykla, kuri čia buvo įkūrusi

poilsiavietę. Paskutiniaisiais metais parko būklė nedžiugino – visiškai neprižiūrimos vejės, visur gausu menkaverčių, savaiminės kilmės atžalų, sausuočių ir išvirtusių medžių, parkas praktiškai praradęs buvusią infrastruktūrą – užžėlę takai, nėra poilsio vietų, vakarinio apšvietimo šviestuvų. Matant tokį parką, norisi tik pasidžiaugti gražiais šiandieninių parko šeimininkų UAB „Ilzenbergo dvaras“ ketinimais, o šiandien ir konkrečiais darbais, prikelti dvaro sodybą naujam gyvenimui – renovuoti rūmus ir pagalbinius pastatus, atgaivinti dvaro ūkinę veiklą, išvalyti ir sutvarkyti bei praturtinti naujais želdiniais parką ir panaudoti sodybą šiandieniniams visuomenės poreikiams – aktyviai ir pasyviai rekreacijai. Neabejojame, kad atjaunėjęs Ilzenbergo dvaras taps gražiu ir patraukliu akcentu ne tik Rokiškio rajone, bet ir Šiaurės Lietuvos regione.

Parko autochtoninė dendroflora. Parko autochtoninę dendroflorą sudaro 24 medžių ir krūmų rūšys: medžiai – 14, krūmai – 10. Iš medžių vyrauja mažalapė liepa, paprastasis klevas, paprastasis uosis, paprastasis ąžuolas, juodalksnis, kalninė guoba, blindė. Atskirose parko dalyse didesnę ar mažesnę priemaišą šioms rūšims sudaro paprastasis šermukšnis, drebulė, karpotasis ir plaukuotasis beržai, paprastoji vinkšna, trapusis gluosnis. Parko erdvių pakraščiuose bei trake po medžių lajomis auga tokios krūmų rūšys, kaip paprastasis lazdynas, paprastasis sausmedis, kalninis serbentas, europinis ir karpotasis ožekšniai, raudonoji sedula, grauželinė ir vienapiestė gudobelės, paprastoji avietė. Pirmąjį parko medynų ardą sudaro senos, galingos mažalapės liepos, paprastieji klevai, paprastieji uosiai, pavieniai paprastieji ąžuolai, karpuotieji ir plaukuotieji beržai, drebulės, kalninės guobos. Antrajame arde auga paprastieji šermukšniai, paprastosios ievos, blindės, vinkšnos, vienapiestė ir grauželinė gudobelės bei daugumos anksčiau paminėtų medžių rūšių nustelbti augalai. Juodalksniai vyrauja Ilgio ežero pakrantės zonoje. Kadangi parkas ilgokai buvo visiškai neprižiūrimas ir paliktas likimo valiai, jo medynuose susiformavęs ir gana tankus trakas, kuriame auga dauguma anksčiau paminėtų krūmų rūšių ir nustelbti, skurstantys daugumos parko masyvus ir grupės formuojančių pagrindinių medžių rūšių medeliai – mažalapės liepos, paprastieji klevai, šermukšniai, kalninės guobos ir kt... Trake gana gausiai paplitę ir kai kurios adventyvinės introdukuotos rūšys – šermukšnialapė lanksvūnė (*Sorbaria sorbifolia* (L.) A. Braun.) ir juoduogis šėivamedis (*Sambucus nigra* L.). Šios rūšys daugiau ar mažiau sutinkamos beveik visoje parko teritorijoje. Ypač tankūs ir dideli šermukšnialapės lanksvūnės sąžalynai susiformavę pietvakarinėje parko dalyje, šalia ūkinio pastato, ir rytinėje dalyje, šalia akmeninės tvoros. Parke gausu senų, galingų, pavieniui ar grupėse augančių vietinių rūšių medžių – paprastųjų ąžuolų, klevų, uosių, karpotųjų beržų, kalninių guobų, vinkšnų. Kai kurie iš jų netgi gali būti paskelbti gamtos paminklais. Ypač įspūdingai atrodo kairėje įvažiavimo pusėje augantis galingas paprastasis ąžuolas, kurio kamieno skersmuo beveik 190 (180) cm, o amžius – ne vienas šimtas metų. Nedaug nuo šio senolio atsilieka ir kitas Ilgio ežero pakrantėje augantis ąžuolas, kurio kamieno skersmuo apie 140 cm. Kiek jaunesnių, gana įspūdingai atrodančių ąžuolų galima pamatyti beveik visame parke. Tą patį galima pasakyti ir apie mažalapės liepas, paprastuosius klevus, uosius. Tiesa, pastarieji beveik visoje parko teritorijoje sergantys. Galingos mažalapės liepos auga eilėse šalia rūmų bei peizažinės medžių grupės. Įspūdingas, šiek tiek nuo audrų nukentėjęs paprastasis klevas auga už gyvenamo namo, šalia rūsių. Jo kamieno skersmuo siekia 90 cm. Trys galingi klevai auga šalia įvažiavimo keliuko, kairėje pusėje. Jų kamienų skersmuo 80–90 cm. Už vaismedžių sodo, apatinėje terasoje, galima pasigrožėti įspūdingu karpotuoju beržu, kurio kamieno skersmuo apie 76 cm. Gražūs parko akcentai – dvi puošnios paprastųjų eglių peizažinės grupės – dešinėje įvažiavimo keliuko pusėje ir apatinėje terasoje, už sodo. Senieji parko medžiai ir jų peizažinės grupės ir nulemia šiandieninę Ilzenbergo parko dendrologinę ir kraštovaizdinę vertę. Vykdamas parko tvarkymo ir priežiūros darbus, jie turėtų būti ypač puoselėjami ir saugomi.

Parko introdukuota dendroflora. Šiuo metu Ilzenbergo dvaro parke auga 17 introdukuotų sumedėjusių augalų rūšių ir formų – *Pinophyta* – 5, *Magnoliophyta* – 12. Lyginant su kitais šalies dvarų parkais, šis skaičius gana nedidelis ir, renovuojant parką, jo introdukuotą dendroflorą reiktų gerokai praturtinti. Iš vertingesnių ir retesnių rūšių reiktų paminėti šalia rūmų augančią Engelmano eglę (*Picea engelmannii* Parry ex Engelm.) ir kiek atokiau prisiglaudusį dvikamienį europinį maumedį (*Larix decidua* Mill.). Liūdina tai, kad gana daug egzotinių parko medžių yra pasenę ir džiūstantys –

Engelmano eglė, vakarinė tuja (*Thuja occidentalis* L.), senos pilkosios tuopos (*Populus x canescens* (Ait.) Sm.)... Tvarkant parko želdinius, šiuos medžius neišvengiamai reiks šalinti ir jų vietoje atsodinti kitus. Dauguma parko introductentų auga šalia rūmų esančioje parko centrinėje erdvėje arba šalia jos – Engelmano eglė, europinis maumedis, vakarinė tuja, paprastojo klevo Švedlerio forma. Kitos gi rūšys daugiau ar mažiau išsibarstę po visą parką – paprastosios alyvos, darželinis jazminas, juoduogis šėivamedis, paprastoji karagana. Šermukšniapė lanksvūnė, juoduogis šėivamedis, paprastosios alyvos, pilkoji ir lauralapė tuopos parke plinta savaime ir priskirtinos prie adventyvinų rūšių. Ypač tai pasakytina apie juoduogi šėivamedį ir šermukšniapė lanksvūnę. Pastaroji rytinėje ir pietvakarinėje parko dalyje sudaro ištisus sąžalynus, o juoduogis šėivamedis daugiau ar mažiau sutinkamas visame parke. Tai be abejonės byloja apie visišką šių rūšių aklimatizaciją (natūralizaciją) mūsų šalyje ir sugebėjimą sėkmingai konkuruoti su daugeliu vietinių (autochtoninių) mūsų dendrofloros rūšių. Parke daugiau ar mažiau savaime plinta ir paprastosios alyvos, pilkoji ir lauralapė tuopos, bet šių rūšių plitimas yra daugiau lokalizuotas ir ne toks agresyvus vietinių rūšių atžvilgiu.

Pasiūlymai del parko želdynų renovacijos. Atsižvelgdami į palyginti neturtingą parko svetimžemių medžių ir krūmų asortimentą, parko dendroflorą siūlome papildyti 42 introdukuotomis sumedėjusių augalų rūšimis – *Pinophyta* – 7, *Magnoliophyta* – 35 (medžiai – 18 rūšių ir formų, krūmai – 24). Parenkant vienas ar kitas rūšis buvo atsižvelgta į šalies dvarų parkuose auginamų introdukuotų medžių ir krūmų asortimentą (Januškevičius, 2001, 2001a, 2003, 2004, 2005, 2010). Į pateikiamą medžių ir krūmų asortimentą įtrauktos tradicinės, senuose dvarų parkuose augintos ir auginamos dekoratyvinių medžių ir krūmų rūšys ir veislės ir stengtasi išvengti augalų, kurie neatsparūs mūsų šalies klimatinėms sąlygoms arba mūsų dekoratyviniuose želdynuose pasirodė neseniai ir jų auginimas istoriniuose želdynuose (dvarų parkuose) prieštarautų šių želdynų tvarkymo principams. Parenkant augalams sodinimo vietas, buvo siekiama ne tik pagerinti estetinį parko vaizdą, bet ir išsaugoti buvusią parko erdvinę struktūrą (erdves, aikšteles), kas, be abejonės, sudaro kiekvieno parko, kaip kraštovaizdžio architektūros meno kūrinio savastį ir buvusių pirminių architektūrinių sprendimų esmę (Januškevičius, 2010, 2010a, Januškevičius, Kamičaitytė – Virbašienė, 2010). Taigi, atsižvelgiant į tai, buvo siekiama atkurti buvusias želdinių grupes ir pavienius medžius, kartais šias grupes nežymiai papildant, bet nesuardant buvusių erdvių, neuždengiant reginių perspektyvų nuo svarbesnių dvaro sodybos regyklų, esančių ir šalia rūmų ir atokesnėse parko vietose – apžvalgos kalvelės bei poilsio vietų Ilgio ežero pakrantėje. Projektuojamos želdinių grupės ir pavieniai medžiai (soliterai) taip pat buvo daugiau ar mažiau derinti prie esamų ir projektuojamų parko infrastruktūros elementų – pastatų, takų, poilsio vietų ir t. t.

Remiantis istorinių želdynų tvarkymo patirtimi tiek šalyje, tiek ir pasaulyje, daugumą egzotinių medžių ir krūmų siūlome sodinti centrinėje parko erdvėje ir jos pakraščiuose, o kiti gi projektuojami želdiniai daugiau ar mažiau atspindi parko infrastruktūros elementų išsidėstymą. Pagrindiniai principai, kuriais buvo vadovautasi, ruošiant parko želdynų renovacijos projektą, buvo šie – išsaugoti buvusią parko erdvinę struktūrą, maksimaliai išryškinant ir akcentuojant gerąsias parko savybes – senus, galingus pavienius medžius ir jų grupes, gražiausias reginių perspektyvas Ilgio ežero pakrantėje ir kitose parko dalyse, vertingiausius parko egzotinius augalus. Kitas svarbus principas, kuriuo turėtų būti vadovujamasi, kuriant ir tvarkant senuosius dvarų parkus – jų erdvinę struktūrą turi formuoti vietinės (autochtoninės) dendrofloros medžiai ir krūmai, o egzotiniai (svetimžemiai) sumedėję augalai turėtų būti naudojami kaip vienoki ar kitoki akcentai, patraukiantys lankytojo dėmesį ir gražiai įsipinantis į bendrą parko kontekstą. Gražus, tiesiog etaloninis, tokio parko pavyzdys Lietuvoje – Palangos botanikos parkas, savyje apjungiantis ir turtingą egzotinių augalų asortimentą, ir puikius, iki šių dienų išsaugotus, pirminius šį parką projektavusio pasaulinio garso prancūzų kraštovaizdžio architekto Eduardo Andre architektūrinius sprendimus – paslaptingas, peizažinių formų erdves, genialiai prie jų priderintą takų sistemą. Atskirų Ilzenbergo parko kampelių papuošimui numatomi panaudoti tokie dekoratyvinių želdynų kompoziciniai elementai, kaip rožynas (priešais rūmų fasadą), vienmečių gėlių gėlynai (šalia rūmų ir gyvenamojo namo), stambių lauko akmenų kompozicijos. Kiekvieno dekoratyvinio želdyno gerą estetinį vaizdą didele dalimi nulemia ne

želdinių bei kompozicinių elementų įvairovė, bet gerai įrengtos ir pavyzdmingai prižiūrimos vejos. Ilzenbergo dvaro parke tai ypač skaudus klausimas. Didesnėje reprezentacinės rūmų teritorijos dalyje daugiau ar mažiau bus reikalinga pilna arba dalinė vejos rekonstrukcija. Peizažinėje gi parko dalyje ir ežero pakrantėje veją reiktų sutvarkyti ar naujai įrengti tik įvairaus pločio juostose (priklausomai nuo šalia esančių želdinių išsidėstymo ir erdvinės struktūros) šalia takų ir kitų parko infrastruktūros elementų. Šalia rūmų turėtų būti įrengta reprezentacinė parterinė veja, o visur kitur – pievinė.

Pasiūlymai dėl parko infrastruktūros renovacijos. Manome, kad renovuojant ir tvarkant atskirus parko infrastruktūros elementus (takų sistemą, poilsio vietas, pavėsines, parko vakarinio apšvietimo sistemą ir t.t.) turėtų būti atsižvelgiama tiek į buvusį (pirminį) parko vaizdą, tiek ir į vienokius ar kitokius pasikeitimus, atsiradusius dvaro sodyboje renovacijos eigoje.

Parko takų sistema. Renovuojant parko takų sistemą siūlome atstatyti pagrindines buvusių peizažinių takų trasas, vedančias link Ilgio ežero bei vingiuojančias vaizdinga šio ežero pakrante ir atveriančias puikias ežero reginių perspektyvas. Tačiau manome, kad reiktų atsisakyti buvusių tiesių, geometrinio plano takų šalia centrinę aikštę ribojančių, gerokai išretėjusių mažalapės liepos eilių, kaip praradusių buvusį funkcionalumą ir neatspindinčių pasikeitusios dvaro sodybos situacijos tiek infrastruktūroje, tiek ir būsimos panaudos srityje. Pasikeitusi situacija parko ir dvaro sodybos infrastruktūroje sąlygoja atsiradimą ir kai kurių naujų takų, vedančių link naujai projektuojamo požeminio išėjimo iš rūmų rūsių, ūkinių pastatų, plažo aikštelių, valčių prieplaukos, aktyvaus poilsio zonos ir t.t... Dauguma parko takų bus gruntiniai, sutvirtinti skaldele.

Vakarinio apšvietimo sistema. Šalia dvaro sodybos pastatų ir pagrindinių parko takų siūlome įrengti vakarinio apšvietimo sistemą, kuri dvaro sodybai ir parkui suteiktų nepakartojamo žavesio tamsiuoju paros metu tiek vasarą, tiek žiemą. Vakarinio apšvietimo šviestuvai turėtų būti vienodi visoje dvaro sodybos teritorijoje, galėtų tik daugiau ar mažiau skirtis jų aukštis – šalia parko takų šviestuvai galėtų būti šiek tiek aukštesni. Žavesio ir paslaptingo tamsiuoju paros metu parkui suteiktų senų galingų, arčiau takų esančių medžių kamienų ir lajų apatinės dalies apšvietimas specialiai tam skirtais prožektoriais. Toks apšvietimas visų pirma turėtų būti įrengtas šalia senųjų parko ąžuolų, prie įvažiavimo keliuko ir ežero pakrantėje.

Poilsio vietos, jų parinkimo ir išdėstymo principai. Poilsio vietos – būtinas kiekvieno dekoratyvinio želdyno infrastruktūros elementas. Jos paprastai įrengiamos daugiausiai lankomose, labiausiai pamėgtose, geriausiai sutvarkytose ir estetiškai geriausiai atrodančiose želdyno vietose. Ilzenbergo parke – tai būtų reprezentacinė teritorija šalia rūmų, takai, vedantys per šią teritoriją ir šalia jos ir takas, vingiuojantis Ilgio ežero pakrante, kur atsiveria puikios reginių perspektyvos į ežerą ir gretimas apylinkes. Šalia šio tako poilsio vietos turėtų būti išdėstytos taip, kad nuo jų atsivertų gražiausi parko kampeliai ir patraukliausios reginių perspektyvos. To nereikėtų užmiršti ir vykdant šioje parko dalyje kraštovaizdinius kirtimus. Poilsio vietos arba atvira pavėsinė turėtų būti įrengta ir ant apžvalgos kalvelės šiaurės vakariniame centrinės erdvės šalia rūmų kampe. Prie numatomų įrengti poilsio vietų turėtų būti derinamas ir vakarinio apšvietimo šviestuvų išdėstymas – poilsio vietos turi būti pakankamai gerai apšviestos tamsiuoju paros metu.

Atskirose vietose (šalia įėjimo į požeminį praejimą ir Ilgio ežero pakrantėje) poilsio vietų aplinką galėtų papuošti skulptūros – ežero pakrantėje tai galėtų būti mediniai tautodailininkų darbai, o takų trikampyje arčiau rūmų – profesionaliai sukurta, aukštos meninės vertės skulptūra.

Parko renovacijos ir tvarkymo darbų eiliškumas. Parko tvarkymo darbus reiktų pradėti nuo rūpestingo suvešėjusios žolės ir piktžolių šienavimo visoje parko teritorijoje ir sanitarinių – valomųjų kirtimų, kurių metu turėtų būti pašalinami sausuočiai ir menkaverčiai, savaiminės kilmės krūmai bei atžalos, gausiai sužėlę visose buvusiose parko erdvėse, želdinių masyvų bei grupių viduje bei Ilgio ežero pakrantėse. Valomųjų kirtimų pagalba reiktų, kiek tai leidžia galimybės, atkurti buvusią parko erdvinę struktūrą, išvalyti ir sutvarkyti vaizdingas ežero pakrantes. Šie darbai turėtų būti vykdomi labai atsargiai ir rūpestingai, nepažeidžiant pirminių architektūrinių sprendimų ir išlaikant buvusį parko autentiškumą.

Antrajame parko tvarkymo darbų etape kraštovaizdinių kirtimų pagalba turėtų būti galutinai pakoreguotos ir suformuotos parko erdvės, atskirose vietose atvertos gražiausios parko erdvių ir Ilgio ežero pakrančių reginių perspektyvos, atidengti lankytojo akiai vertingiausi parko egzotiniai ir seni, išpūdingai atrodantys vietiniai medžiai bei peizažinės jų grupės. Tiek valomieji, tiek kraštovaizdiniai kirtimai turėtų būti vykdomi griežtoje kraštovaizdžio architekto bei dendrologo priežiūroje (Januškevičius, 2010a, Januškevičius, Kamičaitytė – Virbašienė, 2010).

Lygiagrečiai su parko želdinių tvarkymo darbais turėtų būti vykdomi ir parko infrastruktūros (įvažiavimo kelių, takų, poilsio vietų, vakarinio apšvietimo sistemos, pavėsinės...) įrengimo ir tvarkymo darbai, nes būtent prie atskirų infrastruktūros elementų derinami projektuojami želdiniai ir jų grupės. Vykdam šiuos darbus nereiktų užmiršti ir parko vejų rekonstrukcijos ir renovacijos darbų, nes kaip jau buvo minėta anksčiau, būtent nuo gerai įrengtų ir rūpestingai priežiūrų vejų labiausiai ir priklauso dekoratyvinių želdynų estetiškas vaizdas. Taigi, daugumos želdinių sodinimo bei atskirų jų kompozicinių elementų (gėlynų, akmenų kompozicijų...) kūrimo darbai gali būti vykdomi tik užbaigus dvaro sodybos ir parko infrastruktūros kūrimo bei tvarkymo darbus. Visi šie darbai taip pat turėtų būti vykdomi griežtoje sodybos renovacijos projektą paruošusių architektų kontrolėje ir priežiūroje.

Išvados

1. Remiantis Ilzenbergo dvaro parko dendrologinių ir kraštovaizdinių tyrimų duomenis galima padaryti šias išvadas:

2. Mišraus plano Ilzenbergo dvaro parkas buvo įkurtas XIX a. antroje pusėje vaizdingoje, raiškaus reljefo vietoje, šalia Ilgio ir Apvalasų ežerų. Jį sudaro dvi dalys – palyginti taisyklinga stačiakampio formos teritorija šalia rūmų, apribota mažalapų liepų eilėmis ir peizažiškai išsidėsčiusiais vietinių ir introdukuotų medžių ir krūmų rūšių želdiniais, ir natūralaus miško tipo želdiniai, augantys šlaite, besileidžiančiame link Ilgio ežero pakrantės.

3. Parko autochtoninę dendroflorą sudaro apie 24 medžių ir krūmų rūšys: medžiai – 14, krūmai – 10. Iš medžių vyrauja mažalapė liepa, paprastasis klevas, paprastasis uosis, paprastasis ąžuolas, juodalksnis, kalninė guoba, blindė. Atskirose parko dalyse didesnę ar mažesnę priemaišą šioms rūšims sudaro paprastasis šermukšnis, drebulė, karpotasis ir plaukuotasis beržai, paprastoji vinkšna, trapusis gluosnis. Parko erdvių pakraščiuose bei trake, po medžių lajomis, auga tokios krūmų rūšys, kaip paprastasis lazdynas, paprastasis sausmedis, kalninis serbentas, europinis ir karpotasis ožekšniai, raudonoji sedula, grauželinė ir vienapiestė gudobelės, paprastoji avietė.

4. Parko introdukuotai dendroflorai priklauso 17 sumedėjusių augalų rūšių ir formų – *Pinophyta* – 5, *Magnoliophyta* – 12. Iš vertingesnių ir retesnių čia augančių rūšių reiktų paminėti Engelmano eglę, dvikamienį europinį maumedį bei paprastojo klevo Švedlerio formos medį.

5. Renovuojant parką jo introdukuotą dendroflorą siūlome papildyti 42 introdukuotų sumedėjusių augalų rūšimis ir formomis: *Pinophyta* – 7, *Magnoliophyta* – 35. Parenkant parko papildymui siūlomas rūšis, buvo atsižvelgta į šalies dvarų parkuose auginamų introdukuotų medžių ir krūmų asortimentą ir stengiasi išvengti augalų, kurie neatsparūs mūsų šalies klimatinėms sąlygoms arba mūsų dekoratyviniuose želdynuose pasirodė neseniai ir jų auginimas istoriniuose želdynuose prieštarautų šių želdynų tvarkymo principams.

6. Parenkant augalams sodinimo vietas, buvo siekiama ne tik pagerinti estetinį parko vaizdą, bet ir išsaugoti buvusią parko erdvinę struktūrą (erdvės, aikštelės), kas sudaro kiekvieno parko, kaip kraštovaizdžio architektūros meno kūrinio, savastį ir esmę. Projektuojamos želdinių grupės ir pavieniai medžiai (soliterai) taip pat buvo daugiau ar mažiau derinami prie esamų ir projektuojamų parko infrastruktūros elementų – pastatų, takų, poilsio vietų.

Literatūra

1. Griffiths M. 1997. Index of Garden Plants. Bath: Macmillan, 1234 p.
2. Januškevičius L. 2001. Lietuvos senųjų dvarų parkų introdukuota dendroflora. Respublikinės konferencijos „Lietuvos biologinė įvairovė“ pranešimų santraukos. Marijampolė.
3. Januškevičius L. 2001a. Vakarų Lietuvos senųjų parkų egzotiniai medžiai ir krūmai. Vytauto Didžiojo universiteto botanikos sodo raštai, 10. P. 88–107.
4. Januškevičius L. 2003. Lietuvos parkai ir jų introdukuota dendroflora. Mūsų girios, 5. P. 13–14.
5. Januškevičius L. 2004. Lietuvos parkai. Kaunas, 485 p.
6. Januškevičius L. 2005. Lietuvos parkai ir jų dendroflora. Respublikinės mokslinės – praktinės konferencijos „Želdiniai ir jų dizainas“ straipsnių rinkinys. Vilnius. P. 25–39.
7. Januškevičius L. 2010. Po gražiausius Lietuvos dvarų parkus. Kaunas: Lututė, 323 p.
8. Januškevičius L. 2010a. Senieji dvarų parkai ir jų tvarkymas – patirtis ir klystkeliai. Dekoratyviųjų ir sodo augalų sortimento, technologijų ir aplinkos optimizavimas. Mokslo darbai, Nr.1(6). Mastaičiai. P. 54–59.
9. Januškevičius L. Baronienė V., Liagienė D., 2006. Sumedėjusių augalų introdukcija ir aklimatizacija bei jų rezultatai ir perspektyvos Lietuvoje. Kaunas: Lututė, 388p.
10. Januškevičius L. Kamičaitytė–Virbašienė J., 2010. Buvusių dvarų sodybų želdynai ir jų tvarkymas. Miestų želdynų formavimas. Mokslo darbai, Nr. 1(7). Klaipėda. P. 93–100.
11. Krüssmann G. 1976. Bd. 1 – 486 S; 1977. Bd. 2 – 466 S; 1978. Bd. 3 – 496 S. Handbuch der Laubgehölze. Berlin und Hamburg: Paul Parey.
12. Krüssmann G. 1983. Handbuch der Nadelgehölze. Berlin und Hamburg: Paul Parey, 396 S.
13. Tauras A. 1980. Mūsų parkai. Vilnius: Mokslas, 258 p.

DENDROLOGICAL AND LANDSCAPE EVALUATION OF ILZENBERGAS MANOR PARK (ROKIŠKIS DISTRICT)

Laimutis Januškevičius

(Kaunas University of technology, Kauno kolegija/University of applied sciences)

Summary

Mixed style Ilzenbergas manor park was established in the second half of the nineteenth century in the picturesque area near the Ilgis and Apvalasai lakes. Autochthonous dendroflora consists of 24 species of woody plants: 14 species of trees and 10 species of shrubs. There are 17 species and taxa of lower rank of introduced trees and shrubs: 5 taxa of *Pinophyta* and 12 taxa of *Magnoliophyta*. We offer to complement the introduced dendroflora with 42 species and cultivars of woody plants (*Pinophyta* – 7 taxa, *Magnoliophyta* – 35 taxa) during renovation of the park. The choice of plants was done with consideration of the assortment of the introduced trees and shrubs in our manor parks. Renovating and managing separate park infrastructure elements should be done with regard to both the previous (initial) view of the park, as well as the changes occurring during the course of the renovation, adapting the homestead and the park for an active cultural and recreational purposes.

Keywords: Ilzenbergas manor park, dendrological and landscape evaluation, introduction.